

PROTESTANS

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

59. szám.

Hetedik évi folyamata.

October 22. 1848.

Egyházi régiség.

Liturgia ecclesiastica in administratione Sacramentorum, baptismatis, et s. coenae, copulatione conjugum, visitatione aegrotorum, absolute poenitentium, et consolatione afflictorum, ad supplicia euntium, novellis evangelii Ministris brevi methodo tradita a Georgio P. Zoványi superintendente. Claudiopoli 1733.

Ezen Liturgiának szerzője, Zoványi P. György, született Zoványban 1655-dik évben, predikatori hivatalt viselt Szilágy Csehiben, Somlyón és végre Zilahon, ez utóbbi egyházban körülbelül 40 esztendeig. Majd 1724-dik évben, a szatmári egyházból a körösi predikátorságra vitetett Helmecki Istvánnak, az Igazság paizsa tudós szerzőjének helyébe, a tiszántuli ref. egyházkerület fő jegyzőjének, 1728-dik évben pedig püspökének választatott el. Hivatalbeli buzgósága, a püspöki tekintély fentartása, kormányzásban a régi szokásokhoz szilárd ragaszkodása által nevezetessé tette magát, a püspöksége ideje alatt, tiszáninneri és túli ref. egyházkerületeinkben, a világi rend által támasztott egyházi forradalom folytában, midőn t. i. 1734-dik esztendőben a Tisza két mellékéről, a hegyaljai szüretre megjelent több előkelő világi urak novemb. 5-dik napján Bodrogkereszturban egybeülvén, elvégezték, hogy ezentúl a világiak is, kik eddig mind a százados gyakorlat, mind a Katonagelejféle cánonok határozata következtében, az egyházi igazgatásból csaknem általában ki voltak rekesztve, a kereszténység és egyház példája szerint, s a protestantismus szelleme is úgy hozván magával, a kormányzásba közvetlen befolyást gyakoroljanak; elvégezték, hogy ezentúl legyenek nem csak egyh. kerületi fő curátorok, hanem segédcurátorok is minden egyh. megyében, s e mellett még a főbb rangú és kitűnő érdemű világi urak is ülésel és szavazattal birjanak az egyh. gyűlésekben, vagy consistoriumokban. — Zoványi nem akarván, hogy a bodrogkereszturi zsinat végzése a' kormánya alatti e. kerületben foganatba vetessenek, közgyűléseket igen ritkán tartatott, s ezekben maga soha meg sem jelent. — Meghalt 1757-dik évben, késő

vétségben, u. m. életének százkettedik esztendejében Zilahon. Minthogy a' régihez mindenben tulságosan ragaszkodott, nem csuda, ha a' régi divathoz tartva magát, mindholtig török-magyarosan járt, öve mellett zsinóron, vagy láncon nagy kést hordozván. Tudtomra, s kezem közt csak két munkácskája van, egyik illy czimmel: Canones ecclesiastici s a' t. Claudiop. 1733 in 16-o 60 lap. Másiknak czime: Liturgia ecclesiastica; szövege azonban, kivéven a' pap számára készített, s a' munkácskában itt ott előforduló rövid deák utasításokat, magyar nyelven van szerkesztve.

A' mindössze is 30 lapnyi kis Liturgia áll hat fejezetből, u. m. I. De Baptismo. II. De Coena Domini. III. De Copulatione Conjugum. IV. De Visitatione Aegrorum. V. De consolatione Afflictorum, ad supplicia euntium. VI. De Absolutione Poenitentium.

I. De Baptismo. Ezen fejezetet így kezdi meg: I. Sistendi sunt compatres, et commatres cum infantulo aqua baptismatis lustrando. II. Invocato Dei Triunius nomine, Minister ita ordinator institutum suum*). Minekelötte e' Tsetsemöt a' szent Kereszttségnek vize által megmosogatnók, tudakozódjunk ennek Szerzőjéről, Matériájáról, Formájáról, Végéről, vagy Jelentéséről, melly ennek leírásából kitetszik. Miután mind ezekről röviden értekezett volna, rövid foháskodásban Istennek felajánlja a' Kiseddet, megkereszteli a' mostani szokott mód szerint, s formulával. Erre következik a' rövid benedictio. A' fentemlitett előbeszédben így szól a' 2-ik pont alatt: Matériája (t. i. a' keresztőségnek) a' tiszta víz, Vizzel keresztelt János és a' Tanítványok. Lásd a' Szerecsen Komornyik példáját Tsel. 8. A' Kornéliusét Tsel. 10. — Ezt hozza magával a' Kristus szava is βαπτίζοντες, melly vízbe való bemerítést, vagy feresztést jelent. A' tanítványok keresztelésébe semmi emlékezet nincs a' sóról, nyálról, olajról, keresztvetésről, fejjéruháról, ördög üzésről, melly czeremóniákkal keresztelnek némellyek.

3) Formája ez. Hogy legyen Atyának, Fiunak, és Szent Léleknek nevébe. Ehez való a' különböző mód is, mert a' meleg Tartományokban viz-

*) E' közleményben Zoványi írásmódját megtartottam.

be való egész bemeztetéssel keresztelnek, mint ma is Napkeleten. A' honnan vétetődött a' szent Apostolnak ama beszéde: *Eltemettünk a' Krisztussal együtt a' Kereszttség által a' halálban.* Rom. 6. 4. Kol. 2. 12. — Másutt háromszori hintéssel, mint a' hideg tartományokban északra, mint minálunk töltéssel. Ilyen formán keresztelkedtenek Lydia, Kornélius, 's többek a' magok tulajdon házokban, holott nem voltak *Baptisteriumok*, keresztelő edények. Kereszteltek pedig Atyának, Fiunak, és Szent Léleknek nevébe a' Szent Háromságról való Vallástételért, mivel ez az igaz Keresztvény Vallás. A' honnan a' Kereszttség nem a' keresztől, hanem a' Kristusi professiótól vött Kristénségnek neveztetett. A' Keresztységnek Formájához, némellyek (mint Athanasius) hozzá tették a' *Kristus halálát és harmad napi feltámadását.* A' zsidókat keresztelték a' Tanítványok a' Jezusnak Nevébe, mivel ők a' Szent Háromságot Vallották ugyan, de a' Jézus Nevének kellett szorosabban emlékezetben forgani, 's ő róla, mint igaz Messiásról Vallást tenni. A' pogányok között pedig, kik az Istent nem esmerték, kellett keresztelniük Atyának, Fiunak, és Szent Léleknek nevébe, az igaz Istennek esméretének okáért.

Ezen fejezet végén diák utasítás áll, melly így szól: *Huic formulae non ita sunt alligati, quin diversis textibus e sacra scriptura desumptis possint praeambula Baptismi formari. Si vero, aut periculum vitae infantis, aut intus frigus aliaque admaturaverint Baptismum solis verbis institutionis baptizabit infantem, dein pro eo orabit minister. Hic quoque valet illud 1 Tim. 4. 5. Omnem creaturam Dei Sanctificari, Verbis et precibus.* Ezen utasítás szavai vezérfonalul szolgálnak nekünk e' következő állításokra: 1. Hogy Zoványi a' keresztységnek általános szükségét hitte, 's hitték némellyek azon korban, megtet- szik ezen szavaiból: *si periculum vitae infantis, admaturaverit Baptismum etc. papisticus maradvány, mellyen még Zoványi kora előtt már régen túladott az egyetemes reform. egyház.* 2. Hogy Zoványi szerint, és az ő egyházkerületében egyedül csak a' templomban lehetett és kellett a' keresztységnek véghez vitetni, ezt látatik bizonyítani az intus frigus szó, melly intus frigus esete a' házaknál és szobákban, kivált ha befűtettek, elő nem fordulhat. 3. Hogy a' keresztység, halálveszély, és így szükség esetében (mi illy szükség esetét nem ismerünk) víz nélkül is végbe mehet. Mi nézetünk szerint megcsonkítaná és érvénytelenné tenné a' keresztység sakramentomát.

II. De Coena Domini. Absoluta Concione e cathedra, compellabit Minister Auditores. Istennek szentei sat. Minekelötte azért az ur Asztalához járulnátok, *próbálja meg kiki önnön magát* sat. 1. Kor. 11. 28. 29. — A' próba pedig ezek-

ben áll: 1. Az igaz Istennek, ki Atya, Fiu és Szent Lélek esméretiben. 2. A' bűnnek, és abból következő nyavalyásságnak esmerésében, 's érzésében, melly a' hivekben azt cselekszi, hogy folyamodjanak a' Kristushoz 's az ő érdeméhez Máté 11. 28., és az ő haláláért igaz hit, és élő reménység által várják bűneiknek bocsánatját és az örök életet. 3. A' valóságos penitentiátartásban 2. Tim. 2. 19. *távozzék el* sat. 4. Ez ur Asztalának közönséges asztaloktól, sőt az ördög asztalától való megkülönböztetésében 1. Kor. 10. 21. (*Quo facit discriminatio sacrorum gentilium, et christianorum diversae religionis*). Ezután eltiltván a' szent asztaltól a' czégéres bűnökben élöket, megtérhetleneket, csecsemöket, bolondokat, bűnbocsánatérti könyörgést mond a' szentek előtt, melly telve minden lehető önvádolással, ilyen könyörgés kettő van: az első után a' Hiszek egy Istenben, a' másik után a' Mi Atyánk következik. — *His ita peractis dicat minister.* Az Eklésiában régtől fogva bevett szokás szerint három kérdéseket támasztok elötökbe, mellyekre, ha velem egyet értetek, mondjátok: Hiszem, és Vallom.

1. Hiszitek-é azt, hogy az Isten az első embert épségben teremtette volt; de az ördögnek intselkedése, és a' maga hijjában való okosdása miatt abból kiesett, és mind magát, mind minket ő maradékit örök kárhozatba ejtett volt? R. (Responsio). Hiszem, 's vallom.

2. Hiszitek-é hogy az Atya Isten szent Fiát elbocsátá e' világra a' testben, az emberi nemzetért, ki minekutánna szenvedett, és meghölt, az ördögöt, a' bűnt, és ennek kárhozatató erejét úgy megrontotta, hogy mind ezek többé tinétek, kik a' Kristusban vagytok hit által, kárhozatásokra nem szolgálhatnak? R. Hiszem, 's vallom.

3. Hiszitek-é hogy minekutánna a' por földé léssen, a' ti halandó testeitek a' földbe szállván, azok nem maradnak ott, hanem amaz utolsó napon eljövén a' Kristus Arkangyalnak szavával, és Istennek trombitájával feltámasztja a' földből a' ti testeiteket, és lelkeitekkel egyesítvén, beviszen titeket az örök boldogságba? R. Hiszem, 's vallom.

Legyen azért tinétek Szentek a' ti hit etek, 's vallástételtek szerint, és az ur erősítsen meg titeket, hogy álhatatosan, és győzedelmesen tusakodhassatok ezért a' hitért, a' melly egyszer adatott a' Szenteknek. Amen.

(N. B. Quia in his quaestionibus summa fidei christianae continetur, et quidem in forma confessionis, idcirco in casibus ad finem Liturgiae Baptismi allegatis, potest omitti symboli apostolici recitatio.) Tandem e suggestu descendens et accedens ad mensam domini, ita compellabit minister auditores. Halljátok meg Szentek az igéket is, mellyekkel Idvezitőnk szerzette ezt a' Vég Vacsorát. Világos beszéddel előnkbe adta a' har-

madik ében tanult Sz. Pál Apostol a' tudományt 1. Kor. 11. 23. Legendus est locus ex Bibliis. Ezt követi könyörgés, majd a' kenyér, és bor kiosztása, ezt néhány sorból álló végszó, háladó könyörgés, uri imádság, és clausula, seu Missa.

III. *De Copulatione Conjugum.* Itt elől adja melly szent, és kedves dolog legyen a' házassági szent élet Isten előtt, továbbá a' házások tiszteit, sok szent írásbeli helyek idézése mellett. Ezután könyörög a' házasulandókért, majd megfogatván velök egymás kezét, a' szokott három kérdés, 's arra adott feletet után összevesketi. 'S végre megáldja.

IV. *De Visitatione Aegrorum.* Ezen 's a' következő fejezetet azért igitalom ide egész terjedelmében, mivel a' betegek és halálra ítélt rabok körüli papi functió leírása némelly újabb liturgiáinkban mellőzve van, holott kivált a' fiatal lelkészeknek hasonló esetekbeni magok tájékosására, 's segédeszközökre szükségök vagyon.

1. A' beteghez nem kell a' Prédikátornak magát insinuálni szemtelenül, és hivatlan is kelletni magát, mert lehet olly Beteg, 'a ki a' Prédikátortól megretten, úgy gondolkodván, hogy talán az ő betegsége megorvosolhatatlan, 's azt sajdította a' Prédikátor; hanem várja a' beteg hivatalát az Apostol intése szerint Jak. 5. 15. *Beteg-é valaki 's a' t.* Ha pedig veszi eszébe a' Tanító, hogy hivatná a' Beteg, de nem meri, akkor adjon alkalmatosságot maga, hogy hivatassék.

2) Hivattatása után menten menjen, mert mikor a' Beteg arra emeli fel szívét, hogy Istennek esedezék az Egyházi szolgálval együtt, abbéli buzgóságát szükség elő segíteni.

3) A' beteghez járulván köszöntse, 's tudakozódjék nyavalyájáról, szendvesésiről, annak idejéről, és előre mindjárt emlitheti a' példákat Jan. 5. 5. 6. Tsel. 9. 33. és egyebeket: és az evangéliomban említett sok formájú betegségekről, és a' hiveknek szenvedéseikkel vigasztalhatja.

3) Tanitszon ezekről: 1. hogy a' nyavalyák nem történetből, hanem Isten kezéből származnak, az ő Felsége Végezése szerint, nem is a' természeti dolgokból, mint első okokból Jób 5. 6. hanem Isten parantsolatjából Siralm. 3. 37. 38; azért nem zúgolódással kell venni az Isten látogató vesszejét; hanem békességes türessel, ezt modván: *Legyen meg Isten a' te akaratom.* 2. A' nyavalyáknak érdemlő, nemző oka a' bűn, és annak undoksága 2 Sám. 24. 17. Solt. 38. 4. 5. 1 Kor. 11. 30. Az ember ártatlanul nem szenved Jób 4. 7, sőt az ember soha magát büntetlennek nem esmérheti, 's hiheti akármelly szenvedésben is Jób 4. 18. 19. Azért a' bünt elsőben is fel kell keresni, meg kell vallani Solt. 32. 5. Luk. 15. 21. 2 Sám. 12. 13. Itt pedig nem kell fülbe való gyónásra kényszeríteni a' beteget, sem arra, hogy minden bűneit, azoknak nemek szerint megvall-

ja, hanem ha szabad akaratjából tselekedné, hogy valami lelki sérelmét, vagy bűnét a' Prédikátornak kívánná megjelenteni magánosan Jak. 5. 16. Solt. 32. 3. Mert a' fülbe való sűgás által való gyóntatással kereskednek némellyek, és a' beteg lelkébe kegyesség munkáiban való meghülemédest, templom gyakorlását meggátoló szemérmét, emberektől való félelmet öntenek bé. Tégyen azért bűneiről közönségesen Vallást a' beteg, és ha kedve vagyon hozzá, bűneit ki is nevezheti. — 3. A' nyavalyák Istentől bocsátatni szokott próbák, 's kísértetek 1 Mos. 22. 1. — Jób. 1. 2 részekben. E' pedig *jókisértés* Jak. 1. 13. — 4. Innen már látni való dolog, hogy nem ellenséges, és gyűlölő indulatból bocsátja Isten a' nyavalyákat az Istenfélő emberre, hanem szeretetből Sid. 12. 6—5. Tudja meg a' beteg, ha békeséges türessel szenved a' nyavalyákat, megrövidíti Isten az ő szenvedését 2 Kor. 4. 17. Pét. 1.6. és azokat ő neki javára szolgáltatja Solt. 119. 71. Rom. 8. 28.

5) Kérdezze a' betegtől ezeket. 1. Hiszed-é tökéletesen mind azt, mit a' Credóban vallasz? 2. Kivánsz-é lelki gyönyörűséggel élni a' szent Sakramentommal? 3. Elhiszed-é hogy a' bűnek olly rutsága vagyon, hogy az elkárhozhatná az embert, ha az Isten kegyelme nem őrizné? 4. Bánod-é Isten szerint való bánattal bűneidet? mert *az Isten szerint való bánat megtérést szerez.* 2 Kor. 7. 10. — 5 Igéred-é arra magadat, hogy ha az ur Isten tenéked megkegyelmez, bűneidnek véget vetni igyekezel? 6. Hát ha az Isten elvégezte, hogy mostani betegségedben meghalj, fejedet hajtasz-é? az Isten akaratján megnyugszol-é? 7. De mitsoda reménységgel? elhiszed-é hogy a' Kristus érdemeért az Isten tenéked minden bűneidet megbocsátja? 8. Hiszed e' hogy egyedül a' Jesus Kristus érdemében bizakodó hit által idvezülsz? — Mind ezekre illendő feleleteit a' betegnek hallván az egyházi szolgál, így szóljon: Ebben a' hitben tégedet az Isten kegyelem erősítsen meg, és ha az ördög, Isten engedelmeből közbe vetné magát, és tégedet kezdene sok bűnökkel vádolni, te a' Jesus Kristus halálának, és áldozatjának érdemét vedd eleibe, és mondjad: Sátán! megrontotta a' te fejedet az Asszonyi állatnak Magva, megfosztott tégedet a' te birodalmodtól, levetett székedből, megkötözött, és a' prédát kivette kezedből, egyed te a' port, én az én uram Jesus Kristusomnak tulajdona vagyok. Ha a' halál rettent, gondold meg, hogy az a' testre nézve csak álom, a' lélekre nézve örök életre való általmenetel. Ha az Isten láttatik veled szembeszállani, mondjad ezt. Uram! én teneked nem felelhetek ezen szódra is, csak a' Jesus Kristus érdemét támasztom elődbe, a' kiben az emberekhez, 's én hozzám is megengesztelttél; ez egész mentségem énnékem.

6) Ezek így véghez menvén, könyörögjön a

tanító a' beteggel együtt szép hálkal, ha kezeit bírja, tegye össze, 's emelje föl; ha nem bírja, segítjen valaki, mint Áron a' Moses elfaradt kezeinek. Ha nem szólhat a' beteg, a' tanító intse meg, hogy az ő szavaira figyelmezzon, és szívében könyörögjön ő utánna 's nyögjön. Esai 38. 14. Végre gyógyulás, és jó egészség kívánással menjen el, Isten kegyelmének ajánlván a' beteget.

V. *De Consolatione Afflictorum ad Supplicia euntium.* Azon processust követheti el a' tanító a' megszenteltiázott személyekkel is, némelly szóknak megváltoztatásával, ezt adván hozzá, hogy az illyennel 1. Nyilvánvaló Confessiót tétessen arról a' bünről, mellyért halálra sentenziáztatott. 2. Biztassa azzal, hogy ha hiszen a' Kristusban, idvezül, mint ama tolvaj Luk. 23. 43 ha nagy bünökben léledzett is. 3. Ha az idő enged, és nagy kívánsággal kíván ur Vatsorájával élni, mint a' betegnek, úgy az illyennek is feladhatja a' Sákramentomot az L cónon szerint; más nem lévén vele, legyen a' Prédikátor a' Communióban társa, ama hármasság Confessió után, melly szokott lenni az ur Vatsorájakor.

Ha a' halálra sentenziáztatott személy tagadja vétjét, vagy a' félelem, vagy az élet reménsége miatt, a' tanító vegye rá szép beszédek által Solt. 37. 5. verse szerint, 's assecurálja, hogy sem a' Magistrátusnak, sem másnak ki nem jelenti, csak szintén lelke idvességének consulálván, mondja meg. Azután imádkoztassa, minekelötte exequáltatnék, ilyenmódon:

Bünt gyűlölő, szoros igazságu, egyszersmind a' bünösökön könyörölő, 's gazdag irgalmasságu Isten, én Istenem! büneimnek, és azoknak büntetéseknek terhe alatt hozzád kiáltok. Uram! légy kegyelmes nékem örök kárhozatot érdemlett bünösnek. Botsásd meg undok vétkeimet a' Kristus haláláért. Biztass, és vigasztalj szent lelkeddel az én utolsó órámon a' Sátánnak intselkedései ellen, hogy vége lévén világi életemnek, ingyen való kegyelmedből legyen részem az őök életben: óh uram! Idvességnek Istene vedd hozzád szegény lelkemet. Amen.

A' tanító ha kénszeritetnék is a' Magistrátustól, nem tartozik kimondani a' megszenteltiázottnak confessióját. Szükség azért, menjen joi végére a' bíró a' bünös állapotjának, és úgy tégyen ítéletet. Es a' mint a' bíró egyebekben nem vár a' Prédikátortól, úgy ebben is ne függesse fel ítéletit, annak munkája által lett confessiótól. Ha meghal a' bünös, azután megjelenheti a' törvénytévők megtsendesítetésekre.

VI. *De Absolutione Poenitentium.*

I. Mint a' Canon tartja, annak rendi szerint, az egyházi által a' Poenitens 1) állittassék fel a' prédikáló szék eleibe a' szokott helyre, és járjon fel bizonyos ideig, az isteni tisztelet óráin, a' mint vétke érdemli Can. 1. mindennap kétszer,

artzal fordulván a' prédikáló szék felé. 2) Köntöse legyen alávaló, artzulatját befedezze Esdr. 9. 6—3. Megtiltassék minden világi örömtől, kortsomától, kártyától, kereskedéstől, perlekedéstől, és egyéb maga privatumi szoros üzéstől; nem pedig a' földmiveléstől, mert abban is sanyarog a' test 1. Kor. 9. 27. 4) A' református ember böjti szerint böjtöljön, estvéig reggeltől fogva ne egyék, akkor is bort ne igyék. 5) Meg kell neki parantsolni serio, hogy ha ezek ellen medio tempore impingálna, nem absolváltatik a' rendes órán. 6) Rövid könyörgésre tanittassék, és hogy ezt ingeminálja: *En Atyám vétkeztem te ellened, és az ég ellen, és nem vagyok méltó, hogy a' te fadnak (leányodnak) hívattassam Luk. 15. 21. Isten légy irgalmas énnékem szegény bünösnek Luk. 18. 13.*

II. Eljövén az urnak napja, mellynek reggeli óráján kell absolváltatni (*hanem ha elkerülhetetlen szükség miatt kellene elhalasztani*) szólljon a' Tanító a' sz. Gyülekezetnek így: Szent Eklésia e' penitentzia-tartó emberi erőtelenségből vétkezett illyen, 's illyen vétkekkel, mellyért a' keresztyén Magistratus által törvényesen meg is büntettetett. Régen unszol engemet, hogy veném be, 's ujjonnan állitanám be az Eklésia társaságába. Látván azért bizonyos idők alatt külöképen való megtörődését (mert a' belsőt Isten 's a' maga lelke tudja) im az Eklésia követésre felbocsáttatván a' rendelt időt eltöltötte.

III. A' penitentzia tartó személy szóllítsa meg ekképen: Azt kérdem tőled 1. Te vagy e' az, a' ki illyen, 's illyen vétkeiddel, mellyel vádoltattál volt, a' te Istenedet megbántottad, és a' keresztyén Gyülekezetet megbotránkoztattad? — 2. Szégyenled-é valósággal Isten, 's a' szent Angyalok, és e' világi emberek előtt illyen nagy vétkeiségedet? 3. Bánkodol-é azon Isten szerint való bánattal? 4. Igéred-é arra magadat, hogy ha Isten neked megkegyelmez és a' Gyülekezet is megenged, ezután szent életet igyekezel élni? Ezekre illendő feleleteit a' bünösnek hallván a' Tanító, mondja: 5. Kövesd meg az Istent. Ha könyöröghet maga a' bünös, el kell várni; ha pedig gyenge, és nem tud könyörögni, segéllye a' Prédikátor illy formán:

Én igen bünös szolgád (szolgálód) sokszor vétkeztem ellened élő Isten! de te hallgattál, várván az én megtérésemet. Minekutánna pedig az én gonosz útamról meg nem tértem, nyilván megfeddettél engemet, és vétkeimet szégyenvalásomra kijelentetted. Kérlek édes Atyám! az én üdvezítő Jézus Kristusomért, engedd meg az én undok vétkeimet és azt is, a' mellyért törvényesen megítéltettem. Hints meg engemet ísóppal, hogy tiszta legyek, az erős lélekkel foglalj el engemet hogy többé ne vétkezzem illy szertelenül Felséged ellen; sőt szerezz Isten szerint való bánatot én bennem, hogy valósággal meg-

sirathassam az én bűneimet, és ezután életemet a' te akaratod szerint rendelhessem, a' te dicsőségedre. Amen.

6) Artzal a' gyülekezet felé fordulván, kövesd meg a' Gyülekezetet. A' meglévén 7. mondja a' Prédikátor: Penitentiát tartott személy, ha igazán tartottál penitentiát, Istenedhez megtérvén, Én Jézus Kristus hivatalos szolgálja lévén, a' hatalom szerint, mely énnékem is adattatott a' Tanítványokkal egyetemben, megbotsátom a' te bűneidet, Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek Nevében Amen. Mennyel azért békességgel, és meg lásd, hogy többé ne vétkezzél. Ezek véghez menvén:

IV. Intse az Egyházi szolga a' Gyülekezetet hogy már a' feloldoztatott személyt esmérje magok közül valónak, ki noha bűnei miatt mint romlott tag az Eklésiától elmetszetett vala, mind azáltal az Istennek Szent Lelke által megelevenítettett, és mint eltévelyedett juh az Akolba visszahoztatott: egedjenek meg azért ő néki, vétkeiket ne hányják szemekre, meg ne szomorítsák, sőt vigasztalják, vele Istenesen társalkodjanak, meg gondolván kiki maga változandó sorsát és az Apostolnak ama mondását: 1 Kor. 10. 12 A' ki láttatik állani, meglássa, hogy el ne essék.

Közli Malmos,

reform. prédikátor a' f. borsodi e. megyéből.

A' Jezsuiták titkaiból néhány adat.

Quomodo Principum et Magnatum et Primariorum ubicunque patres Soc. Jesu familiaritatem aquirent et conservabunt.

1) Conatus omnis ad hoc imprimis adhibendus est, ut principum et primariorum ubicunque locorum aures et animos obtineamus; ne sit, qui in nos audeat consurgere, quin immo cogantur omnes a nobis dependere.

2) Cum autem experientia doceat principes et magnates tum praesertim affici personis ecclesiasticis, quando odiosa eorum facta dissimulant, et ad meliorem partem potius interpretantur, ut videre est in matrimoniis contrahendis cum affinibus aut consanguineis et similibus: animandi sunt, qui haec et similia affectant spe facta per nostros illiusmodi dispensationis facile a summo pontifice impetrandae; quod faciet, si explicentur rationes, proferantur exempla et recitentur sententiae favorabiles titulo communis boni et majoris gloriae Dei, quae est scopus societatis.

3) Idem faciendum, si princeps agreditur aliquid, non aequè Magnatibus omnibus gratum: permittendus nempe ejus animus et instigandus caeterorum vero animi commovendi ad hoc, ut

Principi sese accommodent, neque contradicant — In genere tamen tantum et nunquam ad particularia descendendo, ne societati imputetur si malum negotium successerit Et si hoc aliquando factum reprobetur, citentur monita nostra contraria, haec plane prohibentia; et adhibeatur auctoritas aliquorum patrum, quibus constat, quod haec ipsa monita illos lateant. Quinetiam juramento asserere poterunt, societatem, quoad haec, quae illi impropriantur, calumniam pati.

4) Juvabit etiam non parum ad occupandum principum animos, si nostri dextere et per tertias personas se insinuent ad legationes honorificas et favorabiles, ad alios principes et reges pro illis obeundas, praesertim ad pontifices et supremos monarchas. Hac enim occasione sese et societatem recommendare poterunt. Quapropter non nisi zelosi et valde versati in instituto nostro eo erunt destinandi.

5) Alumni principum et domestici potissimum, quibus familiariter utuntur, per munuscula et varia pietatis officia devincendi sunt, ut tandem nostros fideliter de humoribus et inclinationibus principum et Magnatum instruant, et sic facile illis societas se accommodabit.

6) Experientia etiam docuit in domo Austriae aliisque regnis et Ducatibus, quantum societas sese juverit tractandis inter principes matrimoniis: quare prudenter proponantur exquisiti conjuges, qui cum parentibus vel amicis nostrorum sint amici et familiares.

7) Faeminae principes potissimum per domesticas, quae a cubiculis sunt facile vincuntur: quare illae omnibus modis foveantur. Sic enim ad omnia, etiam secretissima in familia aditus patebit.

8) In conscientiis Magnatum regendis sequantur nostri sententiam illorum auctorum, qui liberiore conscientiam faciunt, contra opinionem aliorum Religiosorum: ut rejectis illis a nostra directione et consiliis toti velint dependere.

9) Tam principes quam praelati, aliique omnes, qui societati favorem extraordinarium praestare possent participes faciendi sunt omnium meritorum societatis, exposito illis momento summi hujus privilegii.

10) Insinuandae etiam caute et prudenter facultates amplissimae societatis, absolvendi a casibus reservatis, respectu aliorum pastorum aut Religiosorum, item dispensandi a jejuniis, a debito reddendo aut petendo, matrimonii impedimentis aliisque modis. Quo fiet, ut plurimi ad nos recurrant et obstringantur.

11) Invitandi ad Conciones, sodalitates, orationes, actiones, declamationes, in quibus carminibus et thesibus honorandi, tum si expedit in triclinio mensa exdipiendi, varis lingvis aut dictis salutandi.

12) Inimicitiae, dissensiones inter magnos ad

jus distrahendae imponantur. Sic enim in notitiam Familiarium et secretorum paulatim poterimus devenire et alterutram saltem nobis Partem advincere.

13) Quodsi autem Principi vel Monarchae serviat aliquis societati parum addictus, invigilandum, ut sive per Nostros, sive potius per alios ille in amicitiam et familiaritatem societati inducat promissis favoribus ac promotionibus per Principem aut Monarcham suum procurandis.

14) Caveant omnes, quacunq[ue] ratione dimissos a societate; et praesertim illos, qui sponte ab ea deflectere voluerunt, apud quemquam recommendare, nedum promovere; — quia quantumcunq[ue] illi dissimulent, semper tamen odium irreconciliabile adversus societatem gerunt.

15) Denique ita omnes solliciti sint, Principes, Magnates et Magistratus cujuscunq[ue] loci societati conciliare, ut etiam contra consanguineos, Affines et Amicos pro illis oblata occasione strenue ac fideliter agant.

Szent Lant.

A' hit.

Ha szép reményeid — miket szived

Hevében ápolál—megcsaltanak:

És mint a' lenge szél a' tavasznak

Virágait, ha úgy elhagytanak:

Csak égjen kebled oltarán a' hit,

Nem látod húnyt reményid ronjait.

Ha szent szerelmeden gúnyt üztenek,

'S részvétlenül bánt véled a' világ:

Ha nem termett számodra semmi más,

Mint puzta kin, és fájó könyvirág:

Csak égjen kebled oltarán a' hit,

Nem érzed a' világnak gúnyjait.

Ha megvetést és aljas üldözést

Nyersz szilárd 's erős küzdelmidért:

Ha méltányos elismerés helyett

Fejedre tüzének tövis füzért:

Csak égjen kebled oltarán a' hit

Nem érzed a' tövis fájdalmait.

Ha nincs barát—és nincs rokon kebel

Kivel fájdalmaid megosztanád:

Ha — míg mások gyönyörben fürdenek —

Vérköny özönli lépteid nyomát:

Csak égjen kebled oltarán a' hit,

Nem érzed a' sors vad csapásait.

Ha múltadon emléked elborúl,

És a' sebek sajogni kezdenek:

Ha a' jelen bút ad is ostorul,

Mellynek súlyát lelked nem birjameg:

Csak égjen kebled oltarán a' hit,

Jövőd meghozza még áldásait!

Filep Mihály

Külföldi irodalom.

Das Leben Johannes Oecolampads und die Reformation der Kirche zu Basel. Beschrieben von Johann Jakob Herzog, der Theologie Licentiat und ordentl. Professor an der Akademie zu Lauzanne, der theologisch-historischen Gesellschaft zu Leipzig ordentl. Mitgliede. Erster Band. Basel, 1843. n. S. r. XXIII. és 359 l. Zweiter Band. U. o. XIX. és 304 l. Ára 4 ft. 30 kr.

Oecolampadius legkitünőbb személyek közé tartozik a' schweizi egyházban 's bizonyosan helyes a' sz. megjegyzése, hogy e' reformator, bármi különfélekép irtak is róla, méltó, miszerint tökéletesebb 's pontosabban ismertessék meg, mint az eddigelé történt. Mit Hess, Falkeisen, Haller, Ochs, Oec. 's a' t. a' baseli reformatióról irtak, elismerést érdemel ugyan, de ők részint csak a' zürichi 's baseli levéltárak adatait használták, részint a' tárgyilagos előadást hátratól az írók alanyiséga, részint az előadásban hiányzik a' belkapocs, elenyésztevé az okok 's ezek eredményei pontos ismeretét. A' levél- 's könyvtárakban levő, Oec. és baseli reformatióra vonatkozó oklevelek lehetőleg tökéletes használása, a' kor egyházi 's political eszméiben avatottság, azoknak geneticus kifejtése, felfogása 's előadása organicus egységben, ezek kívántatnak meg szükségkép azon rajzban, mellyből Oec. életeseményei 's baseli reformatio igazi lefolytát megismerhetni. E' megkívántatóságokat a' szben jeles mértékben találjuk 's megfogható, hogy némelly tévtant, melly legujabb időkig történetanilag igaznak tartatott, megigazítani, némi ujat adni, némi tényeket geneticus kifejtésök által tisztább fénybe állítani volt kénytelen. 'S így lön, hogy a' jelesen kidolgozott munka figyelem- 's részvétellel, mit nagy mértékben érdemel, találkozik a' tudós istenészek közt.

Die Bücher Samuels. Erklärt von O. Theinius, Dr. der Ph., Diak. u. Garnisonspr. zu Dresden. E' különczim alatt is: Kurzgefasstes exeget. Handbuch zum alt. Testament. Leipzig, 1842. 8. r. XXXVI. és 295 l. ára 1¹/₄ tall.

E' munkában, mellyen látni, hogy Sámuel könyvei fölött több évig folytatott tanulmányok gyümölcse, Wiener jeles tanítványának mutatkozik a' sz. A' főpontok, mellyek benne nem csekély tudós buvárkodással 's combináló elmélettel fejtegettetnek, ezek: a' textus megigazítása meglevő segédeszközök szerint, kimutatása Sámuel könyvei különféle alkatrészeinek és szavak miatt a' dolgot szem elől nem tévesztő magyarázat 's e' foglalkodásban használva van a' LXX. főleg vaticani recensio szerint, az alexandriai Hieronymus latin, chaldaei, syzr, arab fordítás 's a' többi görög fordítások töredékei.

Krit. Bearbeitung und Erklärung des hohen Liedes Salomo's, von Dr. E. Isid. Magnus. Halle, 1842. XII. és 243 l. ára 1 tall.

Az énekek énekének mind textuscriticájá ra, mind magyarázatára nézve a' jelen munka új pályát szándékozik törni. Az elsőt az által akarja elérni, hogy tagadó bíráló segedelmével a' textus más-salhangzóin 's a' zsidó nyelv masoreth ismeretén kívül bizonyosnak mitsem tart, azután pedig a' tagadó uton igyen nyert eredményt ismét igen-legen concret alakokba önti, hebizonyítani törekedvén végezetre, az énekek éneke hogyan nyerte mostani alakát Buvárkodásai eredménye szerint az Énekek éneke 14 egész költeményt foglal magában, t. i. 1) 1. r. 2—4. v.; 2) 1, 5—8; 3) 1, 9—2, 7; 4) 3, 6—11; 5) 4, 10—5, 1; 6) 5, 8—6, 2; 7) 6, 8—9; 8) 6, 10—7, 1; 9) 7, 1—7; 10) 7, 8—11; 11) 7, 14—8, 2; 12) 8, 5—7; 13) 8, 8—10; 14) 8, 11—12. Töredékeknek, mellyek ismét összfüggnek, nyilváníttatnak: 15) 2, 8—17, a' 15-ik v. kivételével; 4, 6 és 8, 13; 16) 3, 1—4; 5 2—7; 17) 4, 8. 9. és 6, 4. 5; 18) egészen különálló darabnak 2, 15. Kiegészítésekül tartja: 4, 1—7 és 7, 12, 13. Azonkül néhány kifejezés és fordulat glossa- 's ismétlésnek mondatik. A' gyűjtemény 20 darabja, ha t. i. a 14 egészhez a' 6 töredéket vesszszük, három különböző irodalmi korszaknak tulajdoníttatik. Kr. e. 924. vagy valamivel korább és 750 közé Kr. e. esnek a' 2, 3, 15, 16, 4, 17, 6, 8, szám alattiak. Jeremiás korába tetetik 1, 5, 10, 12 's tán 7 szám is. Végre 9, 14, 19, 20 Ezékiel korabelinek mondatik. Sz. új összeállításá pedig ez: A. nagyobb költemények. a. dramaik. 1. Tisztán dramai darabok. 1 dar. 1, r. 8. v. — 2, 17. szerelmi elbá-jolás. 2 dar. 4, 1—7 exclusive, 6 v. kiegészítés 3 dar. 2, 8. tala (Stellidichein). 4 dar. 7, 12, 13. kiegészítés. 5 dar. 1, 5—8 tudakozódás. 6 dar. 5, 8—6, 2 meghasonlás. 7, 1—7 táncz. 8 dar. 3, 6—11. utóérés. II. Elbeszélés. 9 dar. 5, 2—7 és 3, 1—4. b. lyrai költemények: 10 dar. 4, 10—5, 1 szerelmi elbá-jolás. 11 dar. 7, 8—11 ugyanaz. 12 dar. 1, 2—4 elválás. 13. dar. 7, 14—8, 2 tiltott szerelem, 14 dar. 8, 5—7 elválás. B. epigrammok. a. dramaik. 15. dar. 4, 8. 9. és 6, 4. 5. a' kedves szemének hatalma. 16 dar. 6, 10—7, 1 a' kedves természetének hatalma. b. nem dramaik. 17 dar. 6, 8. 9. a' legszebb nő. 18. dar. 8, 11, 12. különbség két szőlőhegy közt, 19 dar. 8, 8—10 a' leány ártatlansága maga védje magát. C. toldalék. 20 dar. 2, 15 töredék egy bordalból. 'S illy rendben adta commentarját a' sz. Elmeélt és tudományosságot nem lehet tőle megtagadni, de az anyaggali bánásban hiányzik gyöngédség és bensőség, mik épen az Énekek énekénél szükségesek 's miket a' sz. itt-ott érzeki és durva kifejezésekkel sért.

A' fordításban is finom kifejezések helyenként hiányzanak.

Abriss einer vergleichenden Darstellung der indisch-persischen und chines. Religions-systeme, mit steter Rücksichtnahme auf die späteren Religionsformen und den Ursprung relig. Ideen. Für Studirende und Gebildete überhaupt von Dr. J. L. Kröger, Katecheten am Waisenhouse in Hamburg. Eisleben, 1842. 8. r. XVI. es 350 l. ára 1 $\frac{1}{4}$. tall.

Legszükségesb tudnivalók után a' hinduk, persák és chinaiak nyelve-, sz. irományai- és vallásrendszeréről e' munka magokat a' vallásrendszereket adja. Valamint a' sz. nem ereszkedik mélyebben e' nemzetek eszméi eredeti alapjába és sajátágos fejlődésébe, hanem összehasonlító bírálata anyagát nyugott-kereszttyén szempontból adja, ugy a' hitágazatok ker. vallástan szokott rende szerint következnek egymás után. Sz. a' keleti vallásrendszerek tanulmányának szeretettel szentelé magát, az ide vá-gó irodalom nem csekély részével megismerkedt 's olvasóinak átnézés végett jól elrendelt 's más munkákban nem olly illően összeállított anyagot nyujt, mellyet hol jobban, hol kevésbé dolgozott fel. A' görög, német 's más vallásesz-mékkeli összehasonlítás is, miben nagy olvasott-ságúnak mutatkozik, bizonyosan érdekes lesz nem egy olvasóra nézve.

Reiseskizzen, vornehmlich aus dem Heer-lager der Kirche, gesammelt auf einer Reise in England, Frankreich, Belgien, die Schweiz, Oberitalien und Deutschland im Jahre 1842, von Dr. T. F. Kniewel, Archidiakon in Danzig. Jelige: *Ich bin nicht gekommen Friede zu senden, sondern das Schwert.* Zweiter Theil. Leipzig, 1844. 8. r. 364 l. ára 2 tall.

Lapjainkban már előbb felmutattuk a' jelen munka első kötetét, most a' másodíknak, egy-szersmind utolsóinak megjelentére figyelmeztet-jük olvasóinkat, melly Franciaországban, Belgium-, Schweiz-, Felsőolaszország-, rajnai Poroszország-, Westfália-, Baden-, Würtem-berg-, Bajor- és Szászországban egyházügyek körül szerzett tapasztalatait hozza a' szerzőnek 's mi dicséreteset mondánk az első kötetről, azt erről is bizton elmondhatjuk.

Dr. Heinrich Friedrich Jakobson, ord. Pro-fessor zu Königsberg, das Verbot der Gustav-Adolf-Stiftung und die Kniebeugung der Pro-Testanten in Baiern. Beitrag zu einem neuen corpus gravaminum Evangelicorum. Leipzig, n. 8. r. 98 l. 1844. ára $\frac{1}{2}$ tall.

A' rövid bevezetésben előadja a' sz., hogy, ámbár félszázadnál régibb idő óta semmi gyűj-temény nem jelent meg az ev. testület sérelmeiből, ennek nem az az oka, mintha a' corpus evangelicorum többé feü nem állna vagy pa-naszra oka nem volna; sőt inkább: ámbár II.

József türelemrendelete pillanatnyi csendetjeszkö- zött, most ismét számos ok van, hogy a' még folyvást fenálló corpus evangelicorum panaszkodjék 's a' jelen röpirat is adalékul akar tekintetni a' corpus gravaminum folytatásához. Elseje a' három résznek, melyekre a' munka oszlik, e' czímet viseli: „A' protestansok Bajorországban 's jogállásuk a' r. katholicusok irányában. „A' második: „A' Gusztáv-Ádolf-alapítvány Németországban 's eltiltatása Bajorországban. „A' harmadik: „A' bajor protestansok térdhajtása a' r. kath. venerabile előtt.“ A' sz. a' két utóbbi ügy állását Bajorországban, mint a' czím is mutatja, természetesen sérelemnek tekinti, kinyilatkoztatván, hogy ha a' bajor kormánynak nem szándéka megsérteni az alkotmányoslevelet, bizonyítsa ezt be tettel, megszüntetvén mind a' két sérelmet, mit nem csak a' bajor protestansok, hanem az ev. egyház Németországban és Németországon kívül, sőt az egész mivelt világ kíván.

Katechismus der katholischen Religion. Von Robert Joseph Jänsch. Mit Genehmigung eines Hochwürdigem Bisthums-Capitular-Vicariatamtes zu Breslau. Breslau, 1843. 128 l.

E' káté örvendetes tünemény, mert bizonyítványul szolgál, hogy a' r. kath. egyházban jobb szellemet is találunk, mint az ultramontan. A' sz. tiszta látásával 's a' magas állással, melyre az erkölcsitánt helyezé, ugy szinte a' sz. irás eldítőlet nélküli magyarázásával nem egy prot. istenészt szégyenit meg, kik korunkban igazhívőség és jámborság színe alatt vezérkednek.

Die Geschichte Cateharinas von Bora. Nach den Quellen bearbeitet von Wilhelm Beste, Lehrer an der westl. Bezirksschule zu Braunschweig und ordentlichem Mitgliede der historisch-theologischen Gesellschaft zu Leipzig. Halle, 1843. 8. f. IX. és 132 l.

Tudva van, hogy Luther neje bővebb életiratát utoljára Walch adta; de azóta csaknem egy század mult el a' nélkül, hogy e' hölgyről új, szinte tartalmas életiratot kaptunk volna; tudva van az is, hogy újabb korban az ultramontan vakbuzgóság mindent, mi Lutherre vonatkozik, rágalmozva sárral dobál: így annál nagyobb érdekekkel fogadtathatik a' sz. tisztán, élénkül 's kedélyesen irt, kútfökből meritett jelen munkája.

Sammlung von Gesetzen und Verordnungen über das evangelisch-protestantsche Kirchen-, Schule-, Ehe- und Armenwesen in Grossherzogthume Baden. Herausgegeben von Jak. Heinrich Riger, evangel. Pfarrer in Willstädt und Bezirksschulvisitator. Sechster Theil (oder: Neue

Folge, dritter Theil. Nom 1. Jan. 1841. — 1. April 1844). Mit höchster Genehmigung des grossherzogl. badischen evangel. Oberkirchenraths. Offenburg, 1844. x. és 438 l.

Most, midőn mindenfelől zsinatot sürgetünk midőn elméinket nem sokára az egyházigazgatásunk ügyében kitűzött kérdések foglalkodtatják, midőn mozgalmaink legnagyobb része egyházi alkotmányoztatásunk körül forog, igen czélszerűnek véltük olvasóinkat a' jelen munkára figyelmeztetni annál inkább, mivel némileg hivatalos színe van, mennyiben azt a' badeni főegyháztanács helybenhagyá. Ez úttal két hasontárgyú munkát említünk meg: *Der evangelische Geistliche im preussischen Staate, mit besonderer Hinsicht auf die Provinz Sachsen. Eine systematische Zusammenstellung der Gesetze, Verordnungen und Vorschriften, welche der evangel. Geistliche im preussischen Staate und besonders in der Provinz Sachsen bei der Führung seines Amtes zu beobachten hat. Von Johann Friedrich Ehrhardt. Pfarrer zu Burgwerben und Kriechau, Ephorie Weissenfels. Halle, 1844. XIX. és 449 l. ára 1 1/3 tall. és: Systematische Zusammenstellung der geltenden allgemeinen Bestimmungen für die protestantische Kirche im Königreiche Bayern. Herausgegeben von Carl Freiherrn von Dobenech, Ritter des Sct. Johanniter-Ordens. Zum Besten des Pfarrhülfsfonds. Ansbach, 1844. XVI. és 311 l. 8. r. ára 1 1/3 tall.*

Die Conflicte des Zwinglianismus, Lutherthums und Calvinismus in der Bernischen Landeskirche 1532—1558. Nach meist ungedruckten Quellen dargestellt von Dr. C. B. Bundeshaagen, ausserordentlichen Professor der Theologie in Bern. Bern, 1842 VIII. és 400 l. ára 1 2/3 tall.

Igen csalatkoznék, ki azt vélné, hogy e' könyv csak azon vidéki papokat érdekelheti, kiknek számára irva lenni látszik. A' sz. több egyetemes egyháztörténeti tényt és viszonyt, péld. egy luther párt létezését Schweizban, a' zwinglii és calvini elemek éles elkülönítését nemzeti különiségek szempontjából, a' viszonyt, mellyben Calvin Lutherhez és lutheranussághoz állt, a' Consensus Tigurinus keletkezési történetét 's más kevésbé ismeretes dolgokat világosított fel, nemcsak Kirckhofer, Ruchat, Hess, Hagenbach, Henry és Trechsel előmunkálatait, hanem sok kézirati oklevelet 's más leveleket, részint az egykori berni egyházconvent, részint Brugg aargaui káptalan levéltáraiból, és Stettler berni krónikáját is kéziratban használván, e' szerint munkája igen érdekessé lön.